

volt egymással. Előadásai és szemináriumai is azt az élményt nyújtották, hogy gondolkodásának vezérfonalát az összefüggések feltárásának a vágya jelenti, s ehhez mindig világos előadásmód társul. Pedagógiai irányelveit így lehetne összefoglalni: következtesség, szigorúság, igazságosság. Ezekkel teljes összhangban volt érdeklődése, nyitottsága és jóindulata. A hallgatókkal való közös munka a kötelező órákon túl más területeken is fontos volt számára. Azok, akik ma a misszilisek olvasásának és átírásának a szakemberei, többnyire tőle tanulták a mesterség titkait. Amikor 1987 és 1997 között a Régi Magyar Kódexek sorozat tanszéki munkálatait irányította, kötetek egész sora látott napvilágot, egyik-másik kifejezetten saját tanítványainak a közreműködésével.

Azt a lendületes munkát, amelyet 70 éves kora fölött is folytatott, egy fájdalmas fordulat szakította félbe. Szeretett férje, Egri Péter irodalomtörténész, az ELTE Angol Tanszékének professzora súlyos betegség után 2002-ben elhunyt. E csapás nyomán E. Abaffy Erzsébet a teljes visszavonulást választotta. Leköltözött kettejük kedves helyére, Balatonfüredre, s csak távoli kapcsolatot tartott fenn kollégáival. Ehhez hozzátennem: többen örzünk tőle kedves válaszeveleket.

Emberi habitusához visszatérve valamit még el kell mondani: saját személyét és teljesítményét soha nem helyezte előtérbe. Amilyen határtalan kötelességtudattal végezte minden munkáját, következetesen magára vállalva a közérdekű feladatokat, olyan mértékben került a személyes érvényesülésnek még az árnyékát is. Ez a magatartás ma már sokak számára elképzelhetetlen, talán érthetetlen is. Mégis: volt egy nemzedék, amely nagy mestereitől az önzetlen tudományszeretet eszményét kapta örökségül, ezt követte, és ezt adta tovább.

KOROMPAY KLÁRA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Csúcs Sándor 80 éves*

A Magyar Nyelvtudományi Társaság Finnugor Szakosztályának ülésén Csúcs Sándor emeritus professzor köszöntésére gyűltünk össze, ismét egy kerek évforduló, mégpedig a 80. születésnap alkalmából. A nyolcvan év, ünnepeltünkre tekintve, hihetetlennek tűnik, azonban ha áttekintjük eddigi, sokoldalúan kiváló életművét, azt mondhatjuk, hogy ezen tudományos teljesítményhez kétségkívül idő, elmélyülés és sok kutatómunka kellett. Így tekintve már hihetőbbnek tűnik a nyolcvan év.

Hiszen Csúcs Sándor az MTA doktora az uráli nyelvek szakterületén, ezen belül a permisztika kiemelkedő kutatója, egyetemi tanár, a PPKE Finnugor Tanszékének elindítója, a Reguly Társaság megalapítója és – rövid szünet után – jelenleg is elnöke, a Finnugor Világ szerkesztőbizottságának elnöke és szerkesztője. Főbb kutatási területei a finnugor összehasonlító nyelvészet és az etimológiai kutatások, valamint a tudománytörténet. Mindezek mellett tevékenységében jelentős az egyetemi oktatás, a tudományszervezés és a tudományos ismeretterjesztés is. És lehetne bővíteni a sort.

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2023. április 11-i ülésén.

Mivel ünnepeltünk szakmai munkásságának áttekintését megtette 10 évvel ezelőtt, ugyancsak a Nyelvtudományi Társaság Finnugor Szakosztályának felolvasó ülésén elmondott köszöntőjében CSEPREGI MÁRTA (l. MNy. 2013: 372–374), így az általa összefoglalt pályaképet – mindenki figyelmébe ajánlva – nem ismétlem meg. Még 10 évvel korábban pedig, a hatvanadik születésnap alkalmából *Permistica et Uralica* címmel készült ünnepi kötet (MOLNÁR–ZAI CZ szerk. 2003). Ebben Csúcs Sándort KERESZTES LÁSZLÓ köszöntötte, tudományos munkásságát ZAI CZ GÁBOR mutatta be, publikációs jegyzékét pedig MOLNÁR ZOLTÁN közreműködésével állították össze. Az örvendetesen bővülő munkásságjegyzék azóta az interneten is elérhető,¹ az ünnepi kötet azonban könyvritkasággá vált, antikvár példány sem lelhető fel.

Teljes életpálya-áttekintés helyett ezúttal az utóbbi tíz évről szólnék, illetve az udmurt stúdiumok szempontjából emelnék ki néhány nagy hatású korábbi monográfiát. Ugyanis ünnepeltünket a finnugrisztika felé az udmurt nyelv indította el, és ez a szakterület az elkövetkező évtizedekben is központi helyet töltött be munkásságában. Ennek alátámasztására idézek egy vele készült interjúból, amit KISS GÁBOR készített néhány évvel ezelőtt: „Gimnáziumi orosz tanáromtól, Víz Istvántól hallottam először az udmurtokról (korábbi elnevezéssel votjákokról). Valami csoda folytán a hatóságok megengedték, hogy egy itt szolgáló udmurt nemzetiségű szovjet katona néhányszor felkeresse őt a lakásán, ahol udmurt nyelvű hangfelvételeket készíthetett vele. Ezeket aztán én is meghallgathattam. Víz tanár úr néhányunkat elvitt egy járszági nyelvgyűjtésre. Ez is nagy élmény volt. Amikor felvettek az egyetemre, rögtön elkezdtem udmurtul tanulni, illetve jártam Lakó György professzor speciális kollégiumára.”²

Az interjú a 2019-ben megjelent tudományos ismeretterjesztő mű, a *Miért finnugor nyelv a magyar?* (CSÚCS 2019a) kiadása alkalmából készült. A címében kérdésként megfogalmazott állítás igazolására felsorakoztatott adatok és érvrendszer, miként az várható, lényegüket tekintve azonosak az utóbbi évszázad összefoglaló kézikönyveivel. Mégis, a könyv kétségkívül hiánypótló, ugyanis megújítva foglalja össze a magyar nyelv uráli–finnugor nyelvcsaládba tartozását igazoló tudományos ismeretanyagot. A klasszikus szakirodalom új adatokkal és szempontokkal kiegészített feldolgozásaként világosan prezentálja az uráli nyelvcsaládba sorolt nyelvek hangmegfelelési szabályosságait, az alaktani egyeztetéseket, a mondattani sajátosságokat és a szókészlet elemeit, valamint a módszertani kereteket is. A magyar nyelv szókincsére vonatkozóan statisztikai vizsgálatot is ad. Feladatokkal kiegészítve jól használható az egyetemi oktatásban is. Nincs viszont a könyvben parakomparatív hipotéziseket cáfoló rész, és ez nem okoz hiányérzetet. Bár az egyetemi hallgatók, a nyelvrokonság kérdésköre iránt érdeklődő olvasók figyelmét az östörténet mellett többnyire ez a téma szokta felkelteni, egy nyelvészeti szaktudományos műnek nem szükséges tudománytalan ötletekre reflektálnia. (Másutt CSÚCS SÁNDOR is foglalkozott paraelméletekkel, tanulmány- és recenzióíróként, valamint szerkesztőként.)

A másik aktuális, szintén 2019-ben megjelent munkája Reguly Antal életének és tevékenységének bemutatása (CSÚCS 2019b). Ez az év volt Reguly születésének bicentenáriuma, ebből az alkalomból több megemlékezés látott napvilágot, Zircen pedig a nevét viselő

¹ <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10006063>

² https://anyanyelvcsavar.blog.hu/2019/09/24/kizartnak_tartom_hogy_a_magyar_nyelv_finnugor_rokonsagat_tudomanyosan_cafoljak

múzeumban állandó látványos kiállítást rendeztek. CSÚCS SÁNDOR monográfiájából Reguly életpályáját ismerhetjük meg, zirci gyermekkorától finnországi utazásain át Szibériába tett útjáig, képet kaphatunk vót, mordvin, mari, udmurt, hanti, manysi gyűjtéseiről, Kalevala-fordításáról, térképeszeti anyagáról és néprajzi gyűjteményéről.

A fentiek mellett szólni lehetne az elmúlt évtizedben íródott tanulmányokról, nagyobb terjedelmű, ismertető értékelésekről is, ezek helyett azonban most a Finnugor Világ folyóiratot emelem ki, ami lényegében CSÚCS SÁNDOR áldozatos szerkesztői-szervezői tevékenységének köszönhetően jelenik meg évente négyszer. A folyóirat igénytelen külseje mögött színvonalas tudományos ismeretterjesztő és szaktudományos tartalmak rejtőznek, köztük saját írásai is. Az írások többsége a magyarországi vagy valamilyen szempontból magyar érdekeltségűnek mondható finnugor eseményről, kiadványról ad hírt, de minden számban van – a tágabb értelemben vett finnugrisztika körébe tartozó – tanulmány is.

S mivel Sándor a Finnugor Világkongresszusok aktív résztvevője, hírei, beszámolóí ezen szervezet tevékenységét is dokumentálják. Az utóbbi években egyre nagyobb aggodalommal követi az oroszországi finnugor népek helyzetét. Sajnos következtetései a finnugor nyelvek és kultúrák fennmaradásának jövőbeli esélyeiről tudományos megalapozottságúak. Valóban nem látszik, hogyan lehetne a jelenben zajló folyamatokat érdemben akárcsak lassítani. Mindenesetre ünnepeltünk tudományos és közéleti tevékenységével mindent megtett, amit meg lehet tenni.

Ennek az alátámasztására végezetül három olyan művet emelnék ki korábbi tudományos munkáiból, amelyek hatása a finnugor nyelvészetben, permi nyelvtörténetben, tehát a tudományosságon túl is érvényesül, és így hozzájárulást jelent egy nyelv – konkrétan az udmurt – dokumentálásán túl annak gyakorlati fennmaradásához is.

A votják nyelv orosz jövevényszavai (CSÚCS 1970, 1972) tudományos újdonsága az, hogy nyelvtörténeti vizsgálatok alapján igazolta (tehát nem nyelven kívüli tényezőkre hagyatkozva), hogy az udmurt nyelv orosz kapcsolatai kiterjedtebben a 19. században kezdődtek, a 16. századnál régebbi jövevényszavak száma marginális.

A votják nyelv tatár jövevényszavai (CSÚCS 1990b) című monográfia a 19. század óta folyamatosan kutatott témát dolgozott fel. Bár megjelenése előtt egy évvel látott napvilágot I. V. TARAKANOV udmurt nyelvész monográfiája, mégis CSÚCS SÁNDORÉ nem csupán a korábbiakat, de bizonyos tekintetben ez utóbbit is meghaladja: az elméleti, módszertani megalapozottság, a nyelvi adatok területi, illetve időbeli változatainak értelmezése, a nyelven kívüli tényezők figyelembevétele eredményezi, hogy a monográfia nem csupán az udmurtológia számára figyelembeveendő. Az adatok prezentálásának módja – az UEW. rendezési elvét követve – teljességgel újszerű volt az udmurtiai nyelvtudományban.

A permi alapnyelv rekonstrukciója (CSÚCS 2005) hasonló módszertani alapokon, megbízható adatokat használva állít fel egy lehetséges nyelvtörténeti korszakolást, rekonstruálva az egyes nyelvi szinteken lezajlott változásokat.

Mindhárom mű nagy jelentőséggel bír az udmurtföldi, többnyire udmurt anyanyelvű nyelvészek, filológusok, és a nyelv iránt érdeklődők szélesebb köre számára is. Egyrészt tudásanyaguk bekerült az Udmurt Állami Egyetem szakos hallgatóinak nyelvészeti, nyelvtörténeti tanulmányaiba. Másrészt inspiráló és presztízs értékű a helyi kutatók és az egész nyelvközösség számára, hogy távoli, finnugor nyelvű ország kutatója foglalkozik az udmurt

nyelvvel. Túlzás nélkül mondható, hogy ilyen módon CSÚCS SÁNDOR azoknak a kutatóknak a sorába tartozik, akik beemelték az udmurt nyelvet a nemzetközi nyelvtudományba.³

Közismert róla az is, hogy több alkalommal járt gyűjtőúton Udmurtiában, tartott számtalan előadást udmurtiai és egyéb oroszországi kongresszuson, szimpóziumon, egyetemi órákat vendégelőadóként az izsevszki egyetemen. Több évtizedes szakmai és baráti kapcsolat fűzi Kelmakov, Valej Kelmakovics udmurt nyelvészhez. Az együttműködésük egyik hozadéka a szintén hiánypótló Chrestomathia sorozat CSÚCS SÁNDOR által írott, Chrestomathia Votjacica kötet (1990a). Ezt nyilván sokan ismerik. A nyelv tömör és informatív összefoglalásán túl a monográfia közölt szövegei is figyelemreméltóak: egy részük 20. század végi beszélt nyelvi szöveg, amelyeket VALEJ KELMAKOV gyűjtött (és később ő is publikálta).

Végül, de egyáltalán nem utolsósorban azt is meg kell röviden említeni, hogy a nagymúltú magyarországi udmurt filológia szélesebb spektrumúvá válásában többekkel együtt Csúcs Sándornak oszlopos szerepe van. Bár Csúcs tanár úr egyetemi óráin⁴ az udmurtológia hagyományos témaköreiben alapos tudást lehetett szerezni, az 1990-es évek elején megszervezte, hogy Valej Kelmakov Budapesten néhány hétig udmurt nyelvet tanítson nekünk, akkori fiatal finnugristáknak. Emlékeim szerint akkor még nagyon innovatív ötletnek számított és talán feleslegesnek is tűnt egy kis finnugor nyelv gyakorlati elsajátíttatása. Ez a Nyelvtudományi Intézet-beli különleges kurzus meghatározó volt feltehetően többünknek is: az udmurt számomra ténylegesen élő nyelvvé változott. A gyakorlati nyelvtudást később többen Udmurtföldön szereztük meg, ahova én legelőször szintén Csúcs tanár úr támogatásával jutottam el. A nyelvismeret az udmurt világ, kultúra jó megismeréséhez, személyes kapcsolatok megteremtéséhez is vezetett.

Ezen az ülésen – habár csupán virtuálisan – részt vesz Valej Kelmakov professzor és az Udmurt Állami Egyetem több nyelvésze is. Reméljük, hogy a következő kerek évfordulón személyesen is köszönhetik Csúcs Sándort, akinek mindannyiunk nevében tőretlen munkakedvet, jó egészséget, további érdekes filológiai tevékenységet kívánok.

Hivatkozott irodalom

- CSÚCS SÁNDOR 1970. A votják nyelv orosz jövevényszavai I. *Nyelvtudományi Közlemények* 72: 323–362.
- CSÚCS SÁNDOR 1972. A votják nyelv orosz jövevényszavai II. *Nyelvtudományi Közlemények* 74: 27–47.
- CSÚCS SÁNDOR 1990a. *Chrestomathia Votjacica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- CSÚCS SÁNDOR 1990b. *Die tatarischen Lehnwörter des Wotjakischen*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- CSÚCS SÁNDOR 2005. *Die Rekonstruktion der permischen Grundsprache*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- CSÚCS SÁNDOR 2019a. *Miért finnugor nyelv a magyar?* Reguly Társaság – Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- CSÚCS SÁNDOR 2019b. *Reguly Antal élete és műve*. Reguly Társaság, Budapest.

³ Egyéb, Udmurtföldön nem ismert, angol nyelvű összefoglaló kézikönyvek szerzőjeként is, valamint turkui magyar lektor korában, az 1970-es években, az udmurt nyelvet is tanítva.

⁴ Csúcs tanár úr finnugor szakot végzett tanítványai a PPKE finnugor tanszékének hallgatói voltak, de mivel az ELTE Finnugor Tanszékén is tartott szabadon választható szakszemináriumként permisztikai, udmurt nyelvtörténeti kurzust, így én is tanítványának mondhatom magam.

MOLNÁR ZOLTÁN – ZAICZ GÁBOR szerk. 2003. *Permistica et Uralica. Ünnepi könyv Csúcs Sándor tiszteletére*. Fenno-Ugrica Pázmániensia 1. PPKE BTK Finnugor Tanszék, Piliscsaba.

SALÁNKI ZSUZSA
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Hessky Regina 80 éves*

Kedves Regina! Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kedves Vendégek!

Ma egy különleges alkalomra gyűltünk össze, hogy egy olyan személyt ünnepeljünk, akinek élete és munkássága elismerést és tiszteletet érdemel. – A mai köszöntés magyar nyelven fog elhangzani; nem a német nyelvi kompetencia hiánya miatt, hanem így lehet a legautentikusabb a laudáció: a köszöntő személye és a köszöntő közötti kommunikáció ugyanis – a német nyelvi órákat és a szakmai konzultációkat leszámítva – 90%-ban magyarul zajlott.

Boldog születésnapot, Isten éltesse, Hessky Tanárnő! Mondom ezt tanítványként, egyetemi hallgatójaként, szakdolgozójaként, doktoranduszaként, majd a sikeres védés után az egyetemi ranglétrát bejárva intézetigazgató egyetemi docensként. Sokunk pályáját jelentősen befolyásolta a személye, mely nem csupán a tudásban, a szakma iránti alázatban jelentkezett, hanem az egymás iránti kölcsönös tiszteletben – a kezdeti alá-, fölrendeltség ellenére is. Számára a legfontosabb a tudás és a tudás legmagasabb szintű közvetítése volt, mely gyakran párosult szigorral, mindezt a jobbító szándék vezérelte. Úgy érzem, a szigor elengedhetetlen feltétele a tanári pályának, ha nem követel a pedagógus, akkor ez könnyen vezethet a tudás minőségi romlásához. Ezt a szemléletet vettem át és vallom én is, valamint próbálok megvalósítani a gyakorlatban.

Szerencsés helyzetben érezhetem magam, mert dolgozhattam vele és tanulhattam tőle hosszú éveken keresztül, nem csupán hallgatóként a lexikográfia órán, majd doktoranduszként, hanem a Grimm-szótárak szerkesztése során, legelőször a Magyar–német kézi-szótár szerkesztő munkatársaként. Nagy megtiszteltetés volt, hogy a szótárprojekt részese lehettem, és valami újat, eddig nem létezőt alkothattunk együtt. Valljuk be, huszonevéves szótárt szerkeszteni nem mindenkinek adatik meg. Nagyon jól emlékszem, hogy dedikáltattam vele a már elkészült Német–magyar kéziszótár 1. kiadását még a közös szótári munka előtt. A szótár örök emlékként mindig ott van velem az egyetemi irodám polcán a következő bejegyzéssel: „Kriston Renátának – elnéző, méltányos kritikára számítva. Hessky Regina, Budapest, 2001. március 29.”

Hessky Regina 1943. január 1-jén született Garán. Középkolai tanulmányait Baján, a Frankel Leó Német Nyelvű Gimnáziumban végezte Kiefer Ferenc osztályában. 1961-ben érettségizett. Ezt követően az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanult 1961-től 1966-ig, ahol angol és német szakos tanári diplomát szerzett. 1966-tól 1970-ig a Külkereskedelmi Főiskolán tanított, majd 1970-ben került az ELTE Német Tanszékére Juhász János szárnyai alá. 1971-ben készítette el bölcsészdoktori disszertációját német közgazdasági szaknyelvből. 1986-ban szerezte meg kandidátusi fokozatát germanisztikából, disszertációjának címe: A ma-

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2023. június 6-i ülésén.